

Balla Tibor: A honvédtisztképzés irányítóinak arcképcsarnoka

A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia igazgatói és parancsnokai 1872–1945

(Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022. 230 old. ISBN 978-963-531-810-0 nyomtatott)

A majd egy évszázados erőfeszítések eredményeként 1872-ben megnyitott m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia története iránt a rendszerváltoztatás óta erőteljes történelmi és társadalmi érdeklődés mutatkozik.¹ Az intézményt jogelődjének tekintő Nemzeti Közszolgálati Egyetem megalakulásától kezdve elkötelezetten vállalja, kutatja és őrzi a Ludovika Akadémia örökségét, hagyományait. Az egyetemnek ezt a törekvését jelzi legújabban a Ludovika Egyetemi Kiadó gondozásában 2021-ben megjelent Ludovika című könyv,² az NKE Ludovika Campus szárnyépületében 2022-ben átadott elegáns Ludovika történelmi kiállítás, és Balla Tibor kötete is.

Balla Tibor ezredes az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar kutatóprofesszora, a dualizmus és az első világháború kora osztrák–magyar tábornoiki és tiszt karának kutatója és legjobb ismerője (nevéhez fűződik például a Nagy Háború osztrák–magyar tábornoiki című életrajzi lexikon kötetének elkészítése³), nem mellesleg a prof. Padányi József vezérőrnagy, egyetemi tanár vezette Ludovikatörténelmi Kutatócsoport tagja. A nemzeti tisztképzés megindulásának 150. évfordulójára készített művében arra vállalkozott, hogy bemutassa a Ludovika intézményének vezetőit 1872-től, a képzés tényleges megindulásától 1945 tavaszáig, a Németországba történő kitelepülést követő megszűnésig.

A könyv műfaja, mint a főcím is jelzi arcképcsarnok: azaz egy-egy illusztráció a szóban forgó személyről, amit követ a rövid, 5-6 oldalas narratív életrajz, megtűzdelve az adott időszakhoz szorosan kapcsolódó ludovikás életképekkel (fotókkal). A kötet 28 életrajzot tartalmaz Móricz Sándor m. kir. honvéd ezredestől, az intézmény első igazgatójától Kocsis László m. kir. vezérkari ezredesig, az utolsó parancsnokig. Mindjárt ez a megnevezésbeli különbség magyarázza a főcím és alcím kettősségét: 1872-től 1890-ig a Ludovika Akadémia élén igazgatói (civil) címmel kinevezett főtisztek álltak. Szvetics József vezérőrnagy volt az első, akit 1890. március 17-én parancsnoknak neveztek ki, erőteljesebben hangsúlyozandó az intézmény katonai jellegét.

1 Ennek a történelmi érdeklődésnek a legkitűnőbb példája Rainer M. János *Századosok* címmel megjelent munkája, a Ludovikán 1939. január 15-én felavatott 160 honvédhadnagy „kollektív életrajza”. Rainer M. János: Századosok. Osiris Kiadó–OSZK, Budapest, 2018.

2 Ludovika. A Ludovika történetét bemutató tanulmány szerzője: Négyesi Lajos ezredes. Szerk. Padányi József mk. vezérőrnagy és Koltay András. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.

3 Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornoiki. I. Tábornoikok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornoikok, táborszernagyok. Argumentum, Budapest, 2010.; Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornoiki. II. Altábornoikok. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2019.

Az ismertetés elején fontos kiemelni, hogy ilyen átfogó, a Ludovika hét évtizedes történetének vezetőit teljességre törekvően számba vevő munka eleddig nem készült – Balla Tibor kötete tehát régi hiányt pótol. Az összeállítás során a szerző elsősorban saját tábornoki életrajzi lexikonsorozatára támaszkodott, az 1920 utáni életrajzok esetében pedig Szakály Sándornak *A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémiai parancsnokai (1919–1945)* címmel a *Honvédségi Szemle* 2020. évfolyamában megjelent kétrészes publikációjára, amely az 1919 és 1945 között regnált parancsnokok életrajzi adatait közli adattár formájában.⁴ Feltűnő, hogy Szakály közleményének első része bekerült a könyv végén található Felhasznált irodalom és források jegyzékébe,⁵ második része azonban nem. Ennek messzeható következményeként az 1931-ben két Főcsoportra osztott Ludovika II. Főcsoportjának, majd jogutód intézményének, a Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémiának, valamint a magyar királyi vitéz Nagybányai Horthy Miklós Honvéd – 1943-tól vitéz Nagybányai Horthy István – Repülő Akadémia parancsnokainak életrajzai hiányoznak a kötetből. Nem teljes tehát a parancsnoki arcképcsarnok, egy esetleges új kiadásban érdemes lesz a most kimaradtak⁶ portréit is felrajzolni.

A könyv élén álló Bevezetésben Balla röviden jellemzi a Ludovika Akadémia működésének hét évtizedét, majd néhány, az életrajzokból leszűrhető általános, az intézmény fennállásának bármelyik időszakára érvényes megállapítást tesz. Ezt követik az időrendben egymás után sorolt életrajzok. A szerző valamennyi életrajz elbeszélésében azonos sémát követ: a születési adatokkal, valamint a származással kezd, és a tanulmányok, életkor, katonai pályafutás témáit sorra véve jut el a Ludovika parancsnoki ténykedés tömör jellemzéséig, amit az azt követő pályafutás pontosan adatolt bemutatásával folytat. Végül sorra veszi a nyelvismeret, a társadalmi szerepvállalás tényeit, a kitüntetések, és akinél van, a tudományos tevékenységet, felsorolva az adott személy által írt jelentősebb szakmai publikációkat. Ez ugyan kissé egyhangúvá teszi a biográfiák egymás utáni olvasását, mégis nagyon érdekes kép bontakozik ki a kötet lapjairól, különösen, ha az életutakat napjainknak a katonai felsőoktatással kapcsolatos, sűrűn változó és egymásnak is ellentmondó elképzelései felől nézzük.

Mindjárt az első fontos és tanulságos kérdés a vezetői alkalmasság és a kiválasztás. A Ludovika Akadémia felállításáról született 1808. évi II. törvény 10. §-ában, az intézmény vezetőivel szemben az alábbi követelményt fogalmazták meg: „Az akadémia igazgatójának, valamint aligazgatójának tisztére, kik közül ez utóbbi betegség és távollét esetén helyettesíti az elsőt, egyszersmind azonban lehetőség szerint a katonai tudományoknak valamely részét is tanítja, tekintélyes nemes hazafit, katonai erényekben jeleskedő, az ide tartozó tudományokkal bíró s végül az ifjúság nevelésében sem tapasztalatlan férfiút kell állítani”.⁷ A Ludovika Akadémia vezetőinek életrajzaiból megállapítható, hogy 1872-ben, de 1890-től a parancsnoki rendszerben is hasonlóak voltak a kiválasztás szempontjai. Ahogy Balla Tibor a Bevezetésben írja: „A magasan képzett, a szükséges vezetői tapasztalatokkal rendelkező, általában már ezredesi rendfokozatú honvédtisztek közül tudatosan kiválasztott jelöltet a honvédelmi miniszter előterjesztése alapján az uralkodó, majd később a kormányzó nevezte ki. Meglehetősen nagy önállóságot élvezett, közvetlenül a mindenkori honvédelmi miniszter alárendeltségébe tartozott. Mivel a jövődő honvédtisztek szakmai tudása, hivatástudata, motiváltsága, erkölcsi

4 Szakály Sándor: A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia parancsnokai (1919–1945). *Honvédségi Szemle*, 2020/4. 130–150.; Uő: A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia II. főcsoport, majd jogutód intézményei parancsnokai (1931–1945). *Honvédségi Szemle*, 2020/6. 95–110.

5 Balla i. m. 230.

6 A 7 kiamaradt személyből 3 a Ludovika Akadémia II. Főcsoport parancsnoka volt (műszakiak, mint például Zelenka Zoltán és Schindler Szilárd tábornok, Stirling László tüzér ezredes), kettő az 1939–1945 között működött jogutód Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia parancsnoka (Schmoll Endre és Nagy Gábor ezredes), és ketten a magyar királyi vitéz Nagybányai Horthy Miklós Honvéd – 1943-tól vitéz Nagybányai Horthy István – Repülő Akadémia élén álltak (Illy Sándor és Orosz Béla ezredes).

7 Ludovika i. m. 36.

tartása nagymértékben tőle függött, ezért mindig is magas képzettségű, tapasztalt tisztet állítottak az intézmény élére.... Túlnyomó többségükben valamelyik katonai akadémiát (számosan a Ludovika Akadémiát) vagy hadapródiskolát, több mint felerészben pedig a vezérkari minősítés előszobájának számító megfelelő szakiskolát (a bécsi Hadiiskolát vagy a budapesti Hadiakadémiát) végezték el... Pályájuk során számosan tanítottak közülük az alma mater vagy valamelyik katonai nevelőintézet falai között... szinte kivétel nélkül rendelkeztek harc-
téri tapasztalatokkal...⁸

A Ludovika parancsnokainak életrajzai olvastán egy másik általános észrevétel is megfogalmazható, nevezetesen, hogy a korai időszaktól és 1918–1920-tól eltekintve az akadémiaparancsnoki tisztség egy jól körbehatárolható (a 40-es 50-es életkorra tehető), viszonylag rövid, de fontos állomás a katonai pályafutásban. A Ludovika korai időszakában, amikor csak tanfolyami képzés folyt falai között, s nem valódi akadémiaként működött, a vezetéssel igazgatóként megbízott honvéd főtiszték átlagéletkora meghaladta a 60 évet. A nagy életkori váltás 1895-ben, Csesznák Benő ezredes parancsnoki kinevezésekor következett be, aki akkor 50 éves volt. Az is jól követhető az adatokból, hogy Csesznákkal kezdődően, azaz a századfordulótól 1945-ig a Ludovika parancsnoki tisztség egy átlagban 2-4 évig tartó periódust jelentett a katonai karrierben, amit csapat-/frontszolgálat és/vagy vezérkari/minisztériumi beosztás előzött meg. A Ludovika Akadémia parancsnokai kevés kivétellel tábornoki rendfokozatot kaptak (Csesznákot például 1896-ban léptették elő vezérőrnaggyá), és pályafutásukat jellemzően honvédkerületi parancsnokként (Csesznák például a pesti I. honvédkerület parancsnoka lett), a háborúk idején gyalogdandár-parancsnokként, frontra kerülve folytatták. (Kivétel ez alól az 1918–1920 közötti rendkívül hektikus időszak, amikor öt parancsnok váltotta egymást rövid idő alatt.)

Legalább ilyen érdekes és továbbgondolkodásra késztető problémakör az akadémiaparancsnoki autoritás, önállóság kérdése. Mennyire határozta meg egy-egy kinevezett parancsnok, meghatározhatta-e egyáltalán az intézmény működését, szellemét, tanrendjét? Vagy mi, milyen folyamatok (mai kifejezéssel kihívások) és ki(k) befolyásolták a katonai felsőoktatás alakulását? Ez a kérdés szorosan összefügg az akadémia történetének korszakolásával, ezért elsőként érdemes egy szempillantást vetni erre. Balla Tibor a terjedelmei korlátok miatt szűkszavúan, de érinti e kérdést a Bevezetésben és az életrajzok némelyikében. Az előbbiben például azt írja, hogy a Ludovika működését „egyértelműen két nagy történelmi korszakra lehet különválasztani, jelesül az 1872–1918 és az 1919–1945 közötti időszakokra”, az országot és benne a honvédséget ért eltérő kihívások és feladatok alapján. Az első korszakban, az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása alatt az önálló magyar katonai felsőoktatás megteremtése és megszilárdítása, fejlesztése, „valamint a jól képzett honvédtisztek létszámának emelése” volt a cél. A Monarchia összeomlása, a trianoni békediktátum teljesen új feladatok elé állította a Ludovika Akadémiát. A tisztképzés megújításának homlokterébe fokozatosan a magas szintű szakmai tudással, a jó fizikai és mentális felkészültséggel rendelkező, gyors és határozott döntéshozatalra képes csapattisztek képzése került, összhangban a fegyveres revízió törekvéseivel. Utóbb – a háborús készülődéssel – a széles általános műveltséggel és habitussal rendelkező, a társadalmi elvárásoknak megfelelni akaró tiszt ideája teljesen háttérbe szorult, amit jól jellemez Szombathelyi Ferenc akadémiaparancsnoknak a ludovikások előtt tett kijelentése 1937-ben: „Ne legyenek maguk bizonytalanokodó entellektüelek, hanem olyanok, mint a kragujeváci vad tiszték!”⁹

A Ludovika Akadémia működésében, szervezetében a két nagy korszakon belül is több változás követte egymást. Csak a legfontosabbat említve, 1883-ban az addigi tanfolyami

8 Balla i. m. 11–12.

9 Perjés Géza: Tisztképzés a m. kir. Honvédségben: In Uő: Tiszt – képzés. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a bevezetést írta Hausner Gábor. (Pro Militum Artibus) Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020. 146.

képzést felváltotta a hadapródiskolai, majd az 1897. évi XXIII. törvénycikk ténylegesen akadémiai szintre emelte a Ludovikát, amely akkor vált valódi honvédségi felsőoktatási intézménnyé, a bécsújhelyi katonai akadémia magyar megfelelőjévé. E változásokra tekintettel a történeti feldolgozások jobbára három korszakot (hallgatók kora, növendékek kora, akadémikusok kora) különítenek el az intézmény tevékenységében.¹⁰ Amint az a parancsnokok életrajzaiból (például Csesznák Benő, Szinay Béla, Jány Gusztáv, Szombathelyi Ferenc) is fölsejlik, valójában ennél jóval több terv, javaslat, tantervváltozás és tananyagreform létezett a 70 év során: a katonai felsőoktatás permanens változásáról beszélhetünk. Amit a nemzeti tisztképzés aranykorának szoktak volt nevezni (1922-től az 1930-as évek közepéig),¹¹ azalatt legalább három nagy tisztképzési reform zajlott, s mindegyiket a háborús tapasztalatok, a fegyverzeti és felszerelési változások, az új műszaki ismeretek, az új haderőnemek megjelenése indukálta.¹²

Az is kiderül a könyvből, hogy az akadémiaparancsnokok meglehetősen nagy önállóságot élveztek, s közvetlenül a mindenkori honvédelmi miniszter alárendeltségébe tartoztak. Balla bevezetőbeli summázata nagy szerepükre hívja fel a figyelmet: „A Ludovika Akadémia igazgatóinak és parancsnokainak több mint hét évtizedes tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult a honvédség hivatásos tiszti utánpótlásának zavartalan biztosításához... – Irányításukkal és közreműködésükkel, folytatja – egy európai színvonalon álló, nemzetközi összehasonlításban is magasan elismert tisztképző intézménnyé fejlődött. A Ludovikát végzett tisztek az intézmény vezetőinek köszönhetően biztos tudással és a legkorszerűbb szakmai ismeretekkel rendelkeztek, amelynek birtokában kiválóan megállták helyüket tiszti pályafutásuk bármilyen csapattiszti vagy vezérkari beosztásában.”¹³

A Ludovika történetét tárgyaló más munkák¹⁴ is megerősítik, hogy míg az alapvető szervezeti, működési reformokat a honvédelmi miniszter vagy a Honvédség főparancsnoka kezdeményezte, a tantervet, tananyagot, a szellemiséget (ideértve a jelképeket, a szobrokat, az önképző körök tevékenységét, az akadémiai lapokat stb., amelyekre Balla szintén rendre kitér az életrajzokban) a Ludovika mindenkori parancsnokai határozták meg. A 28 igazgató/parancsnokból a könyv olvastán 8-9 személy ragadható meg, aki igen erőteljesen rányomta bélyegét a Ludovika működésére, s jelentősen hozzájárult az intézményről alkotott képünkhöz. Ezek: az alapításnál a Ludovika Akadémia szervezeti kiépítésében, az önálló magyar honvédtisztképzés alapjainak lerakásában, a *Ludovika Akadémia Közlönyének* elindításában úttörő Móricz Sándor ezredes, Szvetics József ezredes (1889-től vezérőrnagy), aki egy évtizeden keresztül igazgatta az intézményt (1885–1895) eleinte igazgatóként, majd első parancsnokaként; a már többször emlegetett Csesznák Benő ezredes (1896-tól vezérőrnagy), akinek parancsnoksága idején (1895–1899) emelték tényleges akadémiai szintre az intézményt, s akinek a nevéhez

10 Lásd Négyesi Lajos korszakolását a legutóbbi Ludovika történetben: Ludovika i. m.

11 Ludovika i. m. 217.

12 1922. évi X. tc. például a korábbi 3 éves képzést 4 évesre emelte. Ludovika i. m. 220. A Honvédség főparancsnoka, Jány Kocsárd által kezdeményezett 1929. évi tisztképzési reform előkészítése során a HM által készített tanulmány például azt állapította meg: „A jelenlegi rendszernek az a hátránya, hogy a gyalogság és a lovasság szakképzésénél nem számol a világháború tapasztalatai nyomán gyökeresen megváltozott helyzettel! nem veszi tekintetbe a korszerű lovasság és gyalogság fegyverzetébe és felszerelésébe beállított gépek és műszerek tömegét, nincs figyelemmel arra, hogy ezen gépek és műszerek célirányos kezelése, alkalmazása és alapos megértéséhez megfelelő műszaki ismeretekre van szükség”. Perjés i. m. 92–93. 1931-ben Szinay Béla vezérőrnagy parancsnoksága idején a Ludovikát két önálló tanulmányi főcsoportra osztották, és új tanterv lépett életbe, majd az I. Főcsoport élén utódja Jány Gusztáv ezredes idején ismét új tantervet vezettek be, ettől kezdve a Ludovikára felvettek első évben csapatszolgálatot teljesítettek. Balla i. m. 168., 177.

13 Balla i. m. 13.

14 Ludovika i. m.; Perjés i. m. 9–225.

új nevelési és kiképzési rendszer, a tisztí kaszinó létrehozása, a sporttevékenység ösztönzése fűződik; Révy Kálmán ezredes (1924-től vezérőrnagy), aki a zűrzavaros időszakot követően 1919-től 1925-ig újjászervezte a Ludovika működését, a képzés megújítása mellett egyebek közt megalapította az akadémikusok önművelő egyesületét, a Levente-köröket, a *Ludovikás Levente* című lapot, az akadémiai múzeumot, s az ő idején indult be a híradó és a műszaki tisztek képzése, nem mellesleg igen figyelemre méltó szakírói tevékenységet is folytatott; Sipos Árpád vezérőrnagy (1925–1928) irányításával történt az akadémia tantervének újabb átdolgozása, amelynek lényege a gyakorlati képzésre szánt időszak meghosszabbítása volt a mielőbb használható csapattisztté válás érdekében; a már említett Szinay Béla ezredes, utóbb vezérőrnagy (1928–1931 között), aki nemcsak új tantervvel vonult be a Ludovika történetébe, de az új, bronzból készült Ludovika-szobor, az alapkövetétel 100. évfordulójára készült emléktábla (1930) és Romanelli emléktáblájának avatásával, valamint a *Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia* c. kötet megjelentetésével; Jány Gusztáv ezredes (1934-től vezérőrnagy) 1931-től 1936-ig állt a Ludovika I. Főcsoport élén, ahol új tantervet dolgozott ki és vezette be, s erőteljesen pártolta a vallási nevelést, a hazaszeretet kultuszát és a Levente-körök tevékenységét; Szombathelyi Ferenc ezredes (1936–1938 között) aki teljesen új vágányra állította az akadémiai képzést, harcot hirdetve az intellektualizmus, az öncélú általános műveltség ellen, a kemény, fegyelmezett, önálló gondolkodásra és cselekvőképes csapattisztek nevelését állította középpontba;¹⁵ végül kisbarnaki Farkas Ferenc ezredes (1940-től vezérőrnagy) 1938 és 1943 között idejére esett „a honvédség visszatérése az általános védkötelezettségre, ami nagy volumenű mennyiségi és minőségi fejlesztésekkel járt együtt. A változások megjelentek a tisztképzésben is. A nagyobb létszámú évfolyamok mellett új fegyvernemek, technikai újdonságok, fegyverek oktatását is bevezették, valamint a képzés ütemének gyorsítására is szükség volt. Parancsnok-sága alatt kétszer is előfordult, hogy egy évben két évfolyamot avattak fel.”¹⁶

Ezekről a kérdésekről is bő információt nyújt a szerényen arcképcsarnoknak nevezett, a Ludovika Egyetemi Kiadó jóvoltából szép kiállításban, keménynyelvi papírkötéssel megjelent, gazdagon és a szöveghez jól illeszkedő képekkel illusztrált kötet. Elmondható, fontos könyv született, amelynek ott a helye nem csupán a tisztképzés múltja, a m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia története iránt érdeklődők könyvespolcain, de a katonai felsőoktatás jelenét, még inkább jövőjét meghatározó katonai vezetők és döntéshozók íróasztalán.

Hausner Gábor

15 Szombathelyi törekvéseiről részletesen lásd Perjés i. m. 60–62., 137–152.

16 Balla i. m. 202.